

Tereddut -29 / dowamy

Category: Edebi makalalar, Kitapcy
написано kitapcy | 24 января, 2025
Tereddut -29 / dowamy

TEREDDUT

Mümin nämäniň hyjuwynda ýaşamaly we nämäniň aladasyny etmeli?

Hyjuw duýgusy we aladada bolmak ynsana ýaşamagyny dowäm etdirmegi üçin berlen duýgudyr. Şonuň üçin ynanjy bar ynsan umuman haýyr işler etmegiň arzuwynda, hyjuwynda ýaşamalydyr we hemişe şer işlerden daş bolmalydyr. Din we dine degişli zatlary, dini duýgy we düşüňjäni yşk derejesinde arzuw etmeli, olaryň aladasynda ýaşamalydyr. Hatda bu ugurda şeýle bir birahat bolmalydyr, gije-gündiz magşugynyň pikirini eden mysaly mydama onuň pikirini etmelidir, her oturyp-turanda onuň gamyny iýmeli... diniň jemgyýetçilik durmuşa ornaşyp ýaşamagyna, misli bir wysal arzuwy bilen garaşan ýaly garaşmaly... başda öz milletiniň, žol bir wagtda бүтин adamzadyň dini duýga we dini düşüňjä uýmagyny iň beýik arzuwy, hatda ömrüniň baş maksady bilmelidir. Muňa derek, küfre, küfrana, ahlaksyzlyga we azgynçylyga garşy ýigrenç duýup, ýigrenjini görkezmelidir we asla ruhdan düşmeli däldir. Eger ruhdan düşüp, gowşaklyk etse dine bähbitli hiç bir zat edip bilmez, hiç bir eden hyzmaty bolmaz. Ýagny, Allahyň razylygyny gazandyrjak zatlary edip bilmek, Onuň isleýän sazlaşygynyň, düzgün we nyzamynyň durmuşda häkim bolmagy ugrunda iş bitirmek diňe gaýrat we çynlakaý isleg bilen mümkindir. Ynsanda her dürli azaşmalara, azgynlyga garşy bir göreş azmy we göreşmekde bir kararlylyk bolmasa, onuň ömri küfür bilen, dürli-dürli azaşmalar bilen eriş-argaç bolar we bu ýagdaýyndan gaýga batmaýan bolsa, onda ol ähli hyjuwyny ýitirer, goly-ganaty gyrylana döner.

Bu meselä degişli Serwerimiziň (s.a.w.) ýörelgesi örän açykdyr: «Hiç biriňiz iman edenden bolmarsyňyz, tä meni

özünden, ene-atasyndan, zürýadyndan artyk söýýänçäňiz» buýurýar. Tutuljak ýa-da aýryp zyňyljak hususlaryň ählisinde hyjuwy goramak we niýetiňi orta goýmak meselesinde-de şeýle buýurýar: «Şu üç zat kimde bar bolsa, ol imanyň tagamyny dadandyr». Hawa, wyždanda bu üç zady duýan we tapan iman düşünjesinde diýmekdir. Ilki bilen Allah we Onuň Resuly oňa dünýädäki ähli zatdan has eziz bolmalydyr. Olardan ýokarda saýjak zady bolmaly däldir. Ene-atanyň perzendine, perzendiň hem ene-atasyna bolan tebigy we dogabitdi söýgüleri, baglylyklary näçe çuň bolsa bolsun, bir ynsanyň akyl, paýhas, düşünje we gadyrşynaslyk babatda Allaha we Onuň Resulyna bolan baglylygy her bir zatdan ýokary bolmalydyr. Aslynda Allah we Onuň Resulyna garşy duýlan baglylyk, söýgi, oýlanyp-pikirlenmegiň we duýup-syzmagyň, gözlegde bolup ony tapmagyň netijesidir. Gözlegde bolmak we oýlanyp pikirlenmek bilen ynsan öz wyždanynda şeýle söýgä ýeten bolsa, ony çalşyp biljek başga zady ýokdur we şeýle halda ol kişi imanyň tagamyny alandyr. Ynsanda bolmagy arzuw edilýän birinji wasp hem şudur, ýagny Allahy we Onuň Resulyny ähli zatdan eziz saýmak. Has giň manyda aýtsak, imanyň esaslaryny ähli zatdan ýokarda tutmak. Synalarda Allah söýgüsi, keşplerde Allah nury bar bolsa ähli zat bar, bar bolmagyň manysy-da bar... Ýok bolsa, barlyk bilen ýoklugyň arasynda tapawut ýok diýmekdir. Ine bu düşünje bilen bütewileşen mümin, ähli müminleri, hatda belli bir derejede ähli barlygy söýgüsiniň içine siňen Gudratly Güýçlüden ötri bähbit araman, tamakinçiliksiz söýer. Elbet, söýen kişisini hem Allah üçin söýer.

Bu birinji mesele, Allahyň isleýän bir jemagatynyň emele gelmegi meselesinde örän möhüm bir esasydyr. Ikinji bir ähmiýetli mesele bolsa küfüre garşy öz niýetiňi we hereketiňi belli etmek. Hawa, «Allah bir ynsany küfür we azgynlykdan halas edenden soňra, ol ynsan gaýtadan oňa dönmegi oda atyljak ýaly görmeýän bolsa imanyň tagamyny datmadygydyr». Müminiň içinde küfüre, küfrana, azgynlyga, ýalňyşa, egrilige, ýigrenji zada garşy tisginmek, haýykmak bolmalydyr. Küfüre, azgynlyga garşy içinde şeýle ýigrenji bolmadyk ynsan ne küfriň gitmesini, ne-de onuň ýerine nesliň kalbyna imanyň gelip häkim

bolmagyny arzuw eder. Beýle bir ýagdaý üçin ilki bilen hakyky iman yşky, soňra bolsa küfüre garşy çynlakaý bir ýigrenç bolmalydyr. Hawa, her dürli erbetligiň, ýaramazlygyň, başbaşdaklygyň, agzalalygyň, durnuksyzlygyň we düzgünsizligiň aslynda ýatan küfüre garşydygyny belli etmek hem mü`mini hyjuwlandyrar. Aslynda ülke, millet, hatda tutuş adamzat üçin bu hereket şertdir. Din we ülke duşmanlarynyň bu millete garşy iň uly erbetlikleri onuň ruhy hyjuwyny ýatyrnaklary bolupdyr. Bu melgun düşünjeliler jihada topalaň, ýeňişe basybalyjylyk diýýär we taryhdan gelýän arslan milleti şahyr aýtmyşlaýyn goýuna öwürýärler. Indi ony ne basybalyjylykly ýörişler, ne basylyp alynmak, ne-de mertebe we buýsanjyny oýnamak bilen gozgap boljak. Bular ýaly ar-namysy gözgyny edilip depelense-de, abraýyna, mertebesine degilse-de, ähli ruhy gymmatlyklar eleme-deşik edilse-de ýene «Wah» diýjek däl. Çünki ol munuň aladasynda däl, onuň hyjuwy ýokdur. Bu hyjuw saýasynda ynsan arzuw eden, göresi gelen zadyna ýetip bilşi ýaly, hut ýene bu hyjuw bilen Allahyň halamajak zatlaryndan daşlaşyp biler.

Gysgaça aýdanymyzda, ruhy hyjuw şahsyň küfüre, azgynlyga, talaňçylyga bolan ýigrenji we çuň imana bolan arzuwydyr. Emma, bu hyjuw köçelere dökülmek, köçelerde galmagal turuzmak däldir. Belki müň galmagalyň her gün wyždanda döretjek tolgunmasyny we güýçli ýürek urgusyny ýaşamak, müň bir ejir bilen her gün birnäçe gezek iki büklüm bolmak, mydama milletiň derdi bilen meşgul bolmak, milletiň imanyny halas etmek ugrunda jähennemiň alawlarynyň içine girmäge taýýar bolmak, ömründe ýeke gezek däl, her gün birnäçe gezek ölüp dirilmek, arasynda ýaşaýan toplумыň ejirlerini wyždanyňda ýaşamak, her gün olaryň biri-birine bagly zynjyrlaryň halkalary ýaly togalanyp-togalanyp jähenneme gidişleriniň garşysyna «owf» diýip iňlemek, iki büküdiş tovlanmak, imandan nesipsizleriň garşysynda misli olaryň sanjy içinde bolan wyždanlaryny öz duýgurlygyň bilen duýup, olar imansyz nähili ýaşaýarkalar, durmuşyň kynçylyklaryna nädip döz gelýärkäler diýip, dertlerini çekip ýaşamak gerek. Nädip bu küfür we azgynlygyň demikdiriji we öldüriji howasynda ömürlerini dowam etdirip

bilýärler diýip jähennemleri wyždanyňda ýaşamaly. Ine, hyjuwly ynsan! Onuň aladasy, ine, şular bolmalydyr.

Olar ýalylar bu tämiz, bu ynsany duýgular bilen her gün bir gazylyk, her gün bir şehitlik mertebesini gazanýarlar. Munuň üçindir ne şertleriň agyrlaşmasy, ne ýollaryň daralyp ýörelmez hala gelmesi, ne-de tümlügiň garaňkylyk bilen gezekleşip gelmesi we ortalygyň elmydam tüsse we dumana gaplanyp durmagy olary gorkuzmaz, syndyrmaz, ruhdan düşürmez, gowşaklyga itermez we hiç haçan, asla olar küfüre boýun egmezler. Biziň düşünyän ruhy hyjuwymyz budur. Bir halk bu hyjuwy ýitiren badyna, göräymäge diri ýaşaýan hem bolsa, ölüdir we diriligine mazara girenlerdendir. Soňra şol diri gezyän ölen ruhlaryň ýanyna jesetlerini eltmek üçin Allah (j.j.) olara zalymlary musallat eder, jesetlerini mynjyradar we ruh-jeset ikisini bile mazara dykar.

Ölüm ilki ruhda we kalpda başlanar, soňra jesedide alar gider. Ruhunda diri ynsanlary Allah hiç wagt aýak astyna aldyran däldir. Tersine, mydama ynsanyň ruhy taýdan pese gaçmagy, maddy heläkçilikler bilen netijelenip, ýeňlişleri getirer.

Şeýle kişileriň dini ýaşaýyşy arzuw etmekleri bihuda we ham-hyýallykdyr. Kim bolsa bolsun, hyjuwlaryny goramadyklaryň, ruhuny belent tutmadyklaryň akybeti şeýle ölümdir. Eger bir dirilişe garaşylýan bolsa, ol hem ruhy hyjuwy bolan ruhybelentleriň omuzlarynda boljakdyr. Her meselede ýeke-täk goldaw diňe we diňe Allahdandyr.

Ibni Arabi hezretleriniň «Şejeretün Numaniýe» kitabyndaky ýşaratlar hakykat bilen nähili derejede deň gelyär?

Bu kitabyň çap edilen görnüşini bilmeýärim. El ýazmasy birnäçe kitaphanalarda bardyr diýip hasap edýärim. Bularyň biri-de Edirnedäki Selimiýe kitaphanasyndadyr. Şejereýi Numaniýe ýaly başgada birnäçe eserlerinde Hezreti Muhýiddin gaýyba aralaşyp, käbir hakykatlara göz ýetirip, gaýypdan käbir habarlary beripdir. Ol Allahyň yhsany bolan ylham joşgunlary bilen häli-häzirki ýagdaýy ap-aýdyň görüşi ýaly, Allahyň lutfy bilen geçmişi-de, geljegi-de öňündäki kitabyň sahypalary ýaly görüp okaýan, aýdyň-gizlin düşündirişlerde bolan bir akymyň kutby we

täsin bir şahsyýetdir. Şol bir wagtda onuň geljege degişli hadysalardan söz açmagy, meselem, pylan wagtda şeýle bir zat, pylan wagtda-da beýle bir zat we pylan wagtda-da başga bir zat bolar diýmegi onuň işlerinde örän aýkdyr we başgalaryňkydan tapawutlydyr. Dogrusy, birnäçe Hak dosty Allahyň emri we rugsady bilen muňa meňzeş işleri edipdirler, emma, onuňky ýaly aýdyň we ileri giden däldirler.

Hezreti Muhýiddin bu meselede ilkinji bolmaýyşy ýaly iň soňky hem däldir. Ondan soňam birnäçeler edil şol şekilde we şol bi istikamatda käbir zatlardan habar beripdirler. Ondan has öň Ustady Küll Rehberi Ekmel Serwerimiz geçmiş we geljek bilen baglansykly bular ýaly habarlary beripdir. Hawa, Ol soltanlar soltany kyýamata çenli bolup geçjek hadysalary edil telewizoryň ekranında sereden ýaly ymmatynyň nazaryna hödürläpdir we olaryň käbir kysmy aýkdyr, düşnükli, düşündiriş gerek bolmajak derejede aýdyňdyr. Käbir kysmy bolsa Kuranyň müteşabih áyatlary görnüşlerinden, emma düşündiriş berlip, tefsir edilende hakykatyna düşünilip bilinjek derejededir. Şeýle hem olaryň käbiri diňe ähl-i tahkykyň düşüniş biljekleri şekildedir...

Has soňra Ählullahyň bu meseledäki aýdanlary, ýagny bir kysym hökümler çykaryp, bize degişli aýdyňladyjy bir topar zatlardan habar bermeleri ýa Kurana, ýa Serwerimiziň (s.a.w.) sünnetlerine, ýa-da gönüden-göni pygamberligiň çyragy astynda, öz köňüllerine öwsüp gelen ylhamlaryna... daýanyp biler. Ine bu saýada hak ärleri bir topar hakykatlara göz ýetirerler. Soňra bolsa hususy bir dil ulanyp olary başgalara düşündirerler. Emma bular ýaly hakykatlary orta atan hakykat ärleri halk bilen üýtgeşik bir baglansykda boluşlary ýaly, hötjetlikden we öwünjeňlikden şonça uzakdyrlar. Müňbir täsin zatlary orta döker, müňbir gizlin habarlary bererler, emma asla hötjetlik etmezler. Hemmesiniňem dilinden düşürmedik sözi «Işiň dogrusyny Allah biler» diýmekdir. Esasda bu düşünje bolansoň, ýagny her bir zady bildiren we işiň esasyny, özenini lutf eden Allah bolansoň, bular ýaly habarlara ynanmazlyk, diňe garşy gitmek maksady bilen bolup biler. Şeýle hakykatlaryt kabul etmän olara garşy gidenleriň bolşy men-menlik bolup, olaryň

tutaryklarynyň hiç bir ylmy gymmaty ýokdur.

«Wahýý-i metluw» bolan Kurandan başga, Serwerimiziň (s.a.w.) dellaly bolan ýene iki çeşme bar. Kudsy hadyslar we olaryň daşyndaky söz we beýanlary. Bular wahýý we ylhamyň haýsy derejesinden gelse gelsin, ylahy çeşmedir. Serwerimiz (s.a.w.) arap suhangöýleriň arasynda maksatlaryny çeper beýan etmekde täsin bir uslyp ulanan ynsan hökmünde kalbyna wahýý bolan zatlary, ruhundaky öwüsginleri iň çeper söz bilen belli galyplarda dile getiripdir. Ol bu öwüsginleri iň ajaýyp görnüşde ulanyp bize miras goýupdyr. Indi bir weli, her zadyň ussady saýylan Haje-i Kainat bolan Serwerimize daýanyp we Onuň ledün ylmynyň derýasyndan bir zatlar çykarsa, munda geň-taň görüp, geňlär ýaly näme bar?

Käte bir weliniň nazaryna uzakdan bir kysym hakykatlar görkeziler. Bular düýn bolşy ýaly şu gün hem bolup biler. Weli käte uzaklygy görmez we hakykaty bolşy ýaly gurşap bilmez. Käte islendik bir hadysany alamat hökmünde görer we düşündirişini bilmez. Bilmez-de özüne görä düşündiriş berer. Düşündirişini-de dogry hasap eder. Emma maksad-i ylahy başgadyr, olaryň düşündirişi başga... Edil ynsanyň gören düýşüni ýоруşy ýaly... Meselem, siz düýşüňizde altyn-kümüş görüp, Hak Tagala bu gün size göwnüňizden turjak lutuf-yhsanda bolar diýip pikir edersiňiz. Ýa-da maddy we magnewi taýdan nepi degjek bir zatlara mynasyp boljakdyryn diýip garaşarsyňyz. Emma, altyn-kümüşiň manysy nebis harsydünýäligi we nefs-i emmara taýyndan güýç-kuwwat gazanmak diýmekdir... Şeýle hem düýşüňizde Hezreti Jebraýyl penjiräňizden girýär. Siz muny ruh-u emin we ruh-u metin öýmüze giren bolsa, öýmüzde ylahy öwüsginlerden bir zatlar bolar diýip ýorarsyňyz. Emma mysal äleminde beýle waka bilen alamatlandyrylan hakykatyň manysy ol öýden beýik ruhly birisiniň wepat bolmagydyr. Şeýle hem biri düýşünde kimem bolsa bir ynsan bilen jynsy gatnaşyga girenini görer. Günähe girenini, girjegini zand eder. Ýogsa munuň manysy we düşündirilişi ol ynsana kömeginiň degmesi manysyny berýär. Edil şonuň ýaly waka Harun Reşidiň aýaly Hezreti Zübeydäniň başyndan geçipdir. Bu mübärek aýalyň düýşünde Bagdat halky gelip onuň bilen jynsy gatnaşyga girip gidýär.

Aryna, namysyna örän berk bolan bu aýal titiräp, endamlary tikenekläp oýanýar. Soňra bolsa bir ýorgutça düýşüni ýordurýar. Ýorgutçy oňa: «Şeýle bir haýyrly iş etjeksiň, tutuş adamzada onuň nepi deger » diýýär. Ep-esli wagt soň Zübeýde Hatun Harem-i şerife suw getirmek bagtyna mynasyp bolýar.

Hawa, weli kişi mysal äleminden hakykatlaryň aňladýan manysyny bilme, olary düşündirjek bolar we käbirinde ýalňyşar. Mazmun taýyndan weliniň aýdanlary bilen nefsul emirdäki hakykat arasynda parh ýokdur. Parh onuň mazmunynda we giňişleýin beýanynda, biziň dilimiz bilen alamatlaryň diliniň parhlylygyndadyr. Bu parhlylygy aradan aýryp adamlara dogry habarlar bermek diňe pygamberler we olara eýerenlere miýesser edipdir. Pygamberler ýalňyşmaýarlar ýalňyşaýsalaram Allah derrew düzeder. Çünki köpçülige ymam bolansoňlar olaryň ýalňyşy diňe özlerine degişli bolup galmaz. Yzyndakylary hem ýalňyşdyrar. Olaryň her zady obýektiv we ähli adamzady gurşap, öz içine alýan häsiýetdedir.

Şonuň üçin Hezreti Muhýiddiniň Kur`ana bolsun, Sünnete bolsun, öz ylhamlaryna daýanyp aýdan zatlaram hakdyr. Emma, yşaratlar bilen özüne aňladylan, meslegi, meşrebi, wezipesi we döwri sebäpli düşündirişi gadagan edilen käbir meselelerde sünnete ters ýaly görnen beýanlary aýdypdyr. Ymam Şarani, Molla Jamy ýaly ähl-i tahkyk Hezreti Muhýiddin hem öz düşündirmek islän zatlaryny makul düşündirişler bilen düşündirmäge çalşypdyr.

«Şejeretün Nümaniýedäki» meselelere gelsek, bulardan birnäçesi bolup geçipdir, birnäçesi hem Allah islese, bolup geçjekdir. Meselem, Hezreti Muhýiddin Osmanly döwletiniň gurulmagyndan öň ýaşady. Hatda Möwlana Jelaleddin Rumi Hezretlerinden has ýaşuly, ýagny Seljuklar döwründe ýaşap geçenem bolsa, Osmanly döwletine we ondanam has soňraky döwürlere degişli bir topar wakalary açyk-ýapyk habar beripdir. Hezreti Muhýiddiniň mazary Ýawuz Soltan Selim Hezretleri zamanynda tapylýar we orta çykarylýar. Muňa degişlidigi aýdylýan şu söz örän dykgat çekijidir. «Sin şine girende Muhýiddiniň gabry orta çykar». Ýagny «Sin» Selim, «Şin» Şama girende Muhýiddiniň gabry belli bolar we özüniň hormata mynasyp ornuny alar. Şonda ol Hak Tagaladan gelen öwüsginlere we ylahy göze görünmelere daýanyp

bulary aýdyar. Özünden däl, çünki et bilen süňkden ybarat bir barlyk bulary aýtmaz. Ol ähli durky bilen Allaha ýönelmiş, melekleriň mertebesine göterilmiş, Rabbymyz hem onuň meleklesen durkuna lutf edip, oňa ruhlar we ruhanlylar derejesinde bir mähremlik edipdir. Bu mähremlik saýasynda barlygyň hakykatyna, hatda geçmiş we geljek zamanlara aralaşyp geçmişdäki möhüm wakalardan, geljekdäki näbelli hadysalardan, meselem, beýik Osmanly döwletiniň gurluşyndan, ösüşinden, taryhy ähmiýeti bolan birnäçe wakalardan, meselem, Myrat dördünjiň Rewan şäherini gabap ony alty aýda eýelejeginden we muňa meňzeş başga-da bir giden zatlardan söz açypdyr. Bu ýerde Edisony haýran eden we hormat goýmaga mejbur eden «Fütuhat» eserindäki elektrik togundan söz açylmasy ýatlanyňa degýän keramatlaryndandyr.

Aslynda Muhýiddin bu meselede ýalňyz däl. Meselem, Manisaly Muştak Hezretleri Türkiýe döwletiniň döredilmeginden takmynan ýüz ýyl öň paýtagtyň Ystambuldan Ankara geçiriljegini aýdanyny gazetlerde ýazdylar. Emma, Muhýiddin bu meselede kutub ýalydyr.

Bularyň ählisi bilen birlikde bu beýik şahsyýetlere aýan bolan hakykatlar üýtgeşsiz däl. Allah her bir zady üýtgedip durşy ýaly, olaryň hem görüp, duýup bilen zatlaryny üýtgedip biler. Çünki Ol eli-goly bagly – Alla saklasyn! – eňen ugruna eňip oturan barlyk däl. «Her pursatda Ol başgaça şöhlelenýär» (Rahman, 29). Her pursatda ynsanyň başyny aýlaýan başga bir buýrukdadyr. Jemläp aýtsak, Allah (j.j.) «Lewh-i mahw we isbat» kitabynda, ýagny bize görünmejek derejedäki belgilerinde edil görüp ýören zatlarymyzy üýtgedişi ýaly üýtgeder, başgaça ýazar. Islänini yok eder, islänini taýdyrmaz. Esasy kitaba gelende ol kitap ylmy-ylahdyr, takdyr hem ylmy-ylahyň bir bölümidir. Hezreti Muhýiddin şol kitaba aralaşmagynyň çäginde näme aýdan bolsa dogrudyr. Hakykata ters gelýän käbir zatlar bar bolsa, ýa ol düşündirilişine düşünen däl, ýa-da ol hakykatyň entek wagty gelen däl, ýa biziň özümüz Hezreti Muhýiddiniň aýdýanlaryna düşünyän däl.

Edebi makalalar